

Trine Dahl & Kjersti Fløttum

Klimadebatten: mange stemmer og mange budskap

Vi tar for oss klimadebatten i et språklig perspektiv. Innenfor LINGCLIM-prosjektet studerer vi hvordan kunnskap, oppfatninger og holdninger relatert til klimaendringer manifesterer seg i kommunikasjon mellom forskere, politikere, interessegrupper og vanlige borgere. Debatten preges av at mange deltar, og at forskjellige stemmer formidler forskjellige historier. Språket påvirker holdninger og handlinger; det er et kommunikasjonsmiddel som åpner for mange tolkninger, og kan skape nye virkeligheter. Lingvistiske virkemidler som terminologi, agens (hvem gjør hva?), pronomenbruk, presupposisjoner og metaforer er noen viktige verktøy i denne prosessen, og denne artikkelen gir eksempler på hvordan disse er brukt i klimadebatten.

Fenomenet klimaendringer¹⁹ karakteriseres av at det verken kan sees eller oppleves direkte. Det er kun effektene av fenomenet vi kan observere. Når det gjelder geografisk utbredelse, gjør klimaendringene seg som kjent gjeldende både globalt og lokalt. Andre karakteristiske trekk ved fenomenet er usikkerhet og risiko samt en svært lang tidshorisont fra årsak til virkning/effekt. Klimaendringene har utviklet seg fra å være et fysisk fenomen til også å bli et sosialt, politisk og kulturelt fenomen (Hulme 2009: xxv). Denne utviklingen gjør at språkets rolle blir særlig viktig i formidlingen av og diskusjonen om det mangesidige klimaspørsmålet.

Språk gjør mer enn å representere. Språket påvirker også, både holdninger og at-

19 På norsk snakker vi helst om klimaendringer i flertall, mens det engelske uttrykket, climate change, oftest forekommer i entall.

ferd, og kan skape nye virkeligheter. I prosjektet LINGCLIM²⁰, som er finansiert av det norske Forskningsrådet under SAMKUL-programmet, fokuserer vi på klimadebatens språkbruk og tolkninger. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle ny og integrert kunnskap om språkets rolle gjennom en tverrfaglig tilnærming hvor språkanalyser kompletteres med meningsmålinger (hovedsakelig gjennom Norsk Medborgerpanel²¹) og psykologiske eksperimenter. Prosjektet har også som mål å undersøke hvilken rolle ulike fremtidsperspektiver har i folks bevissthet («dommedagsvisjon», «teknologisk fikset samfunn», «grønt samfunn»). Ikke minst er vi opptatt av den yngre generasjons oppfatninger, og noen av studiene våre har fokus på nettopp denne gruppen.

De språklige analysene i prosjektet omfatter undersøkelser av både enkeltord og uttrykk og hele tekster. Vi studerer mange forskjellige tekstsjangre, som for eksempel vitenskapelige rapporter, politiske tekster (som stortingsmeldinger), avisartikler, blogginnlegg og fritt formulerte svar på åpne spørsmål i spørreundersøkelser. Nedenfor presenterer vi kort noen av stemmene og de til dels motstridende budskapene som preger dagens klimadebatt, både på globalt og lokalt nivå. Vi ser så på fem viktige språklige virkemidler som kan være med på å påvirke holdninger og handlinger: terminologi, agens (hvem gjør hva?), pronomenbruk, presupposisjoner og metaforer.

Stemmer og budskap i klimadebatten

Klimaspørsmålet er i dag noe som opptar mange grupper innen academia og samfunnsliv. Naturvitenskapelige disipliner er selvsagt sentrale, men også forskere innen samfunnsvitenskap og humaniora tilfører viktige og nødvendige perspektiver til debatten. For politikerne er klima et tema de må forholde seg til, enten de vil eller ikke. Grupperinger som kullindustrien i USA, oljebransjen i Norge og miljøorganisasjoner av forskjellig karakter vil ha ulike oppfatninger av både hvilke klimarelaterte problemer verden står overfor, og hvordan disse kan løses. Enkeltmenneskers holdninger til klimaendringer og handling/ikke-handling utvikles i et samspill mellom kunnskap, gruppetilhørighet (nasjonal, politisk, religiøs osv.) og egne verdier og interesser.

Budskapene alle disse aktørene formidler, er altså preget av deres institusjonelle, sosiale og kulturelle forankring. Den tunge vitenskapelig funderte stemmen til FNs klimapanel (IPCC) sier i panelets siste rapport fra 2013/2014 at «den menneskelige påvirkning av klimasystemet er tydelig» og at «jo mer vi forstyrrer klimaet, jo høyere blir risikoen for utbredte og irreversible endringer», men «vi har muligheten til å begrense klimaendringer og bygge en bedre og bærekraftig framtid» (Bjerknessenteret).

20 <http://www.uib.no/en/project/lingclim>. Nettsiden inneholder også informasjon om publiserte vitenskapelige studier og formidlingsaktiviteter i prosjektet.

21 www.uib.no/medborger

Et helt annet budskap blir formidlet av den såkalte klimaskeptikeren James Inhofe:

Mennesket kan ikke forandre klimaet, det er det bare Gud som kan. Klimaet er i endring, klimaet har alltid endret seg, og det vil alltid endre seg. Problemet er at noen mennesker er så arrogante at de tror de kan endre klimaet, men man kan ikke endre klimaet. (Dagbladet 29.01.2015)

Når vi vet at Inhofe er formann for det amerikanske senatets miljøutvalg, er det klart at også hans budskap vil kunne tillegges betydelig vekt hos store grupper i det amerikanske samfunnet.

I et lokalt perspektiv kan vi trekke fram ungdommens stemmer via noen sitater fra elever i videregående skole som deltok i en av prosjektets studier fra 2013:

Forskerne er såpass smarte at fremtiden ikke blir ødelagt.

Teknologien utvikles hele tiden. Jeg ser optimistisk på fremtiden.

Mennesket er generelt egoistisk, spesielt kanskje nordmenn.

Norge bør gå foran med et godt eksempel, spesielt fordi vi er en oljenasjon.

Få av disse elevene tvilte på at klimaendringene var påvirket av menneskelig aktivitet. Når det gjaldt framtidsperspektiver og løsninger på problemene, var mange av dem tekno-optimister, slik de to første sitatene viser. Andre vurderte problemene i et mer lokalt perspektiv og var mindre optimistiske når det gjaldt å finne løsninger (tredje sitat), mens atter andre pekte på Norges spesielle ansvar som storprodusent av fossilt brennstoff (fjerde sitat).

Språklige virkemidler

Terminologi og språklig standardisering

Standardisert terminologi er som kjent et viktig bidrag til effektiv og presis kommunikasjon på et fagfelt. I forbindelse med arbeidet med rapportene fra FNs klimapanel blir det utarbeidet veiledningsdokumenter til bruk for lederne av tre arbeidsgruppene som skriver hver sin delrapport. Der er det etablert retningslinjer for å kommunisere risiko og usikkerhet. Når det gjelder formidling av sannsynlighet knyttet til funn og prediksjoner, skal forfatterne benytte en kvantitativt definert skala der for eksempel uttrykket *virtually certain* tilsvarer 99–100% sannsynlighet, *likely* tilsvarer 66–100%, mens *exceptionally unlikely* betegner 0–1% sannsynlighet. Anvendeligheten av disse termene har vært mye diskutert i forskningslitteraturen (se f.eks. Fløttum og Dahl

2014). Selv om de er presist definert, kan tolkningen av dem blant ikke-eksperter variere.

Noen ganger oppstår det diskusjon om termers egnethet til å benevne begrepet de angir. En slik diskusjon oppstod nylig mellom klimaforskere om den engelske termen *geoengineering*, definert av det britiske Royal Society som «deliberate large-scale intervention in the Earth's climate system, in order to moderate global warming» (Shepherd et al. 2009: 1). Den britiske avisen *The Guardian* redegjør for problemet slik:

The scientists were so sceptical about geo-engineering that they dispensed with the term, opting for “climate intervention”. Engineering implied a measure of control the technologies do not have, the scientists said. (The Guardian 2015)

Den norske termen for dette begrepet, *klimamanipulering*, ligger nok nærmere dette nye engelske forslaget. Vi har også sett klimarelatert terminologi bli diskutert i politiske sammenhenger. Den republikanske guvernøren Rick Scott i den klimautsatte delstaten Florida har etter sigende satt krav om endringer i offentlig språkbruk, slik at for eksempel de negativt ladede *climate change* og *global warming* skulle erstattes med mer nøytrale *climate factors*, og alvorlige *sea-level rise* med mer uskyldige *nuisance flooding* (Miami Herald 2015).

Agens: Hvem gjør hva?

Agens er den lingvistiske betegnelsen på den eller de som utfører handlingen som omtales i et utsagn. I vitenskapelig språk utelates ofte agens, som i følgende passivsetning: *Undersøkelsen ble utført flere ganger, med samme resultat*. Her er det ikke så viktig å ta med *hvem* som utførte undersøkelsen. I andre tilfeller derimot vil det være viktigere å spesifisere hvem den utførende part er eller skal være. Dette gjelder ikke minst i klimasaken, der handling på ulike nivåer er det som har vist seg å være vanskelig å få til. Her er et eksempel fra norsk klimadebatt:

«Togradersmålet krever en rask utfasing av olje- og gassproduksjonen, også den norske». (Glen Peters 2014)

Men hvem er det som skal ha ansvaret for å fase ut olje- og gassproduksjonen?

Et annet interessant eksempel i denne sammenheng er følgende politiske meningsutveksling om den såkalte iskanten, som fant sted i norske medier i januar i år. Har noe(n) egentlig flyttet iskanten, og i så fall hva eller hvem?

Sterke reaksjoner mot *flytting av iskanten*

Både miljøvernorganisasjoner og politikere reagerer kraftig på forslaget til klima-

og miljøminister Tine Sundtoft (H) om å plassere iskanten lengre nord. (Stavanger Aftenblad 20.01.2015)

Vi har ikke flyttet iskanten. Den har flyttet seg selv.

Statsminister Erna Solberg (H) avviser at det er *et politisk ønske som har flyttet iskantsonen* vekk fra enkelte lisensområder i Barentshavet. (Stavanger Aftenblad 20.01.2015)

Avisoppslagene resulterte i følgende hjertesukk på Twitter samme dag: «Kjære regjering: #Iskanten er vitskap, ikke politikk. Fantasisgrensa til Sundtoft bør ikke få fleirtal i Stortinget» (Emil André Erstad @emiers). Flere påpekte også viktigheten av å forstå hva som er årsaken til at iskanten har flyttet seg.

Pronomenbruk

Det personlige pronomenet *vi* kan brukes for å referere til forskjellige grupperinger. Avhengig av konteksten kan *vi* vise til bare 'du og jeg' (såkalt *ekskluderende vi*), eller det kan referere til 'du, jeg og alle andre i en eller annen gitt eller underforstått gruppe' (såkalt *inkluderende vi*). Denne lingvistiske fleksibiliteten gjør pronomenet til et nyttig redskap for å skape inntrykk av konsensus. Det følgende utdraget fra Stortingsmelding 21 om norsk klimapolitikk kan tjene som eksempel på *vi*-bruk med referanse som må tolkes ut fra konteksten:

Det enkelte land har et ansvar for å føre en aktiv nasjonal politikk for å redusere utslippene av klimagasser. Det har vært bred politisk enighet i Norge om at *vi* skal ta et slikt ansvar. [...] *Vi* har også satt oss ambisiøse mål om å redusere de nasjonale utslippene og omstille Norge til et lavutslippssamfunn fram mot 2050. (Meld. St. 21 2011–2012: 11–12) (Vår utheving)

Utdraget inneholder to forekomster av *vi* («vi skal ta et slikt ansvar», «Vi har også satt oss ambisiøse mål»), men refererer de to pronomenene nødvendigvis til samme gruppe? Og hvilken gruppe er ment, er det *vi regjeringen*, *vi politikere* eller *vi nordmenn*?

Presupposisjoner

Konsensus kan også skapes eller pådyttes via såkalte presupposisjoner, forutsetninger i utsagnet som tilhøreren eller leseren må ta for gitt. Ordet *fortsette* tvinger fram en slik presupposisjon, en enighet om at det som skal fortsette, er noe som har vært og fortsatt er en realitet, og derved ikke kan bestrides. Her er et annet sitat fra den samme klimameldingen som illustrerer dette fenomenet:

Klimaforhandlingene prioriteres høyt av Norge. [...] Det er viktig å *fortsette* å være aktive med nye forslag innenfor de formelle klimaforhandlingene. [...] Som polarnasjon ønsker regjeringen også at Norge skal *fortsette* sin ledende rolle med å overvåke og dokumentere klimaendringene i Arktis. (Meld. St. 21 2011–2012: 93–94)

Presupposisjonene er altså at vi faktisk *har* vært aktive med å komme med forslag i klimaforhandlinger, og at vi allerede *har* en ledende rolle i overvåkingen av klimaendringene i Arktis.

Metaforer

Metaforer er språklige bilder som er skapt gjennom en forbindelse mellom ord og uttrykk fra to forskjellige betydningsområder. Slike bilder finnes i stort sett alle slags tekster, og de er spesielt nyttige som forklaringsvirkemiddel for ny informasjon («May-Britt og Edvard Moser fann *hjernens indre kart* i 2005», nrk.no, 06.10.2014), men kan også brukes evaluativt til å fremme spesifikke holdninger. En ny meningsutveksling om klimasaken fra norske medier viser hvordan samme sak kan fremstilles positivt («et grønt forsprang») eller negativt («ikke ri to hester samtidig», «et gigantisk veddemål», «kunstig åndedrett»).

Norge er oljelandet som bruker oljepenger på klimatiltak og er en pådriver for en internasjonal klimaavtale. Vi bør fremover bruke kreftene til å diskutere hvordan oljeinntektene kan benyttes til å gi Norge *et grønt forsprang*. Debatten om å la oljen ligge er *et sidespor* (klima- og miljøminister Tine Sundtoft og olje- og energiminister Tord Lien). (Lien & Sundtoft 2015)

Regjeringen kan ikke lenger *ri to hester* samtidig. Togradersmålet krever en rask utfasing av olje- og gassproduksjonen, også den norske. Debatten om dette er *alt annet enn et sidespor* (seniorforsker Glen Peters, CICERO Senter for klimaforskning). (Glen Peters 2014)

Oljevirkosomhet langt nord i Barentshavet er et *gigantisk veddemål* mot vellykket klimapolitikk og en feilslått næringsstrategi for de nordligste fylkene. Fallet i oljeprisen gir en mulighet til å bygge opp andre næringer, ikke gi *kunstig åndedrett* til fortidas industri (nestleder Kari Elisabeth Kaski, miljøstiftelsen Zero). (Dagbladet, 20.01.2015)

Avslutning

I Norge og mange andre land er det stort sett allmenn aksept for at klimaendringene

i stor grad er menneskeskapte. Det er mindre enighet om hva som kan og bør gjøres. Som vi har prøvd å vise i denne artikkelen, preges klimadebatten av stort mangfold, både når det gjelder bidragsytere og synspunkt. Så hva velger vi å kalle fenomenene vi omtaler, *klimaendringer* eller *global oppvarming*, *geoengineering* eller *climate intervention*? Hvem presenteres som handlende aktør? Har klimaministeren eller et mer abstrakt politisk ønske flyttet iskanten, eller har den faktisk flyttet seg selv? Er det den norske regjeringen (*vi*) eller nordmenn flest (*vi*) som har tatt på seg et ansvar for å redusere utslipp av klimagasser? Dette er noen eksempler på hvordan språket fyller flere roller, og hvordan uklarerheter blir konstruert. Det (re)presenterer virkeligheten, men det er også med på å påvirke og skape nye virkeligheter.

Summary

The climate debate involves a variety of actors and voices. The debate constitutes a meeting place for science, politics, culture, ethics and individual interests and values. Knowledge from different academic disciplines, professions and sectors is being mediated to a diverse audience. Language does not just (re)present reality; it is also used to interpret and influence actions and opinions, as well as to create new realities. This article discusses some linguistic tools that are being used in these processes. Examples are terminology, the linguistic concept of the agent (who is undertaking the action?), use of pronouns and presuppositions to create consensus, as well as metaphors framing the issues at hand.

Litteratur

- Bjerknessenteret. <http://www.bjerknes.uib.no/>. Utdatert på publiseringstidspunktet.
- Dagbladet (20.01.2015). *Kraftige reaksjoner mor tegjeringens iskant-avgjørelse*. [Nedlastet 20.01.2015]
- Dagbladet (29.01.2015). – *Kun Gud kan endre klima* <http://www.dagbladet.no/2015/01/29/nyheter/utenriks/politikk/usa/37424341/> [Nedlastet 29.01.2015]
- Fløttum, Kjersti & Dahl, Trine (2014): "IPCC communicative practices: A linguistic comparison of the Summary for Policymakers 2007 and 2013". *LSP Journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition* nr. 5, s. 66-83. <http://lsp.cbs.dk>.
- Peters, Glen (2014). *Oljetiden er ute*. <http://www.vg.no/nyheter/meninger/olje-og-energi/kronikk-oljetiden-er-ute/a/23283597/> [Nedlastet 28.08.2014]
- Hulme, Mike (2009): *Why we disagree about climate change. Understanding controversy, inaction and opportunity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meld. St. 21 2011–2012. *Norsk klimapolitikk*.

Miami Herald (2015). *In Florida, officials ban term 'climate change'* <http://www.miamiherald.com/news/state/florida/article12983720.html> [Nedlastet 08.03.2015]

Shepherd, J., Caldeira, K., Haigh, J., Keith, D., Launder, B., Mace, G., & Watson, A., (2009): *Geoengineering the climate: Science, governance and uncertainty*. London, England: The Royal Society.

Stavanger Aftenblad (20.01.2015). *Sterke reaksjoner mot flytting av iskanten*. <http://www.aftenbladet.no/energi/Sterke-reaksjoner-mot-flytting-av-iskanten-3612994.html> [Nedlastet 20.01.2015]

Stavanger aftenblad (20.01.2015). *Solberg: – Iskanten har flyttet seg selv* <http://www.aftenbladet.no/energi/Solberg---Iskanten-har-flyttet-seg-selv-3613200.html> [Nedlastet 20.01.2015]

The Guardian (2015). *Scientists urge global 'wake-up call' to deal with climate change*. <http://www.theguardian.com/environment/2015/feb/10/geoengineering-should-not-be-used-as-a-climate-fix-yet-says-us-science-academy> [Nedlastet 10.02.2015]

Lien, Tord & Sundtoft, Trine (2015). *Det norske paradokset*. <http://www.vg.no/nyheter/meninger/olje-og-energi/kronikk-det-norske-paradokset/a/23281932> [Nedlastet 26.08.2014]

Bibliografiske opplysninger

Dahl, Trine & Fløttum, Kjersti, 2016: Klimadebatten: mange stemmer og mange budskap. I: *Fra myndig maktspråk til klar kommunikasjon · Rapport fra Nordisk klarspråkskonferanse Oslo 28.–29. mai 2015*, 35–42.

<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn>

© Författarna och Nätverket för språknämnderna i Norden
